

DESET GODINA LIJEPOG DRUŽENJA

PREMIJERE

PORTRET

FESTIVALI

RAZGOVOR S

POVODOM

OBLJETNICE

AKTUALNOSTI

VOX

HISTORIJE

MEĐU-

TEORU

NOVI PRIJEVODI

NOVE KNJIGE

DRAME

Već punih deset godina traje moje intenzivno druženje s virovitičkim kazalištem. I dok oni ove godine slave 105 godina od prve predstave amaterske družine odigrane u sam osvit prošlog stoljeća te 60. godišnjicu neprekinutog profesionalnog kazališnog djelovanja, koje je počelo 1945. izvedbom Nušičeve *Kijavice*, dajem si za pravo da nazdravim tom intimnom jubileju kazališne suradnje i prijateljstva.

A sve je u stvari počelo pukim korištenjem male zgrade kazališta za održavanje državnog susreta, dječjeg literarnog, dramskog i novinarskog izraza – LIDRANO, u svibnju 1995. godine. Kao član i predsjednik literarne prosudbene komisije predložio sam Viroviticu za domaćina susreta, što je na Glavnom odboru Lidrana odmah prihvaćeno. Smatrali smo, naime, da se Lidrano treba naizmjenično održavati kako na jadranskom, tako i na panonskom dijelu Lijepe Naše. To je sa zadovoljstvom prihvaćeno i s virovitičke strane, premda smo im zadali dosta glavobolje, jer je trebalo smjestiti gotovo tisuću đaka i njihovih nastavnika, što je na kraju bez greške i obavljeno. Dramski se dio susreta održavao na daskama virovitičkoga kazališta, a sve je proteklo u radnoj i radosnoj atmosferi, koja je prožela svaki kutak tog gostoljubivog gradića s kraljevskim pedigreeom još iz 13. stoljeća. Napokon, i Zagreb će svoj status kraljevskoga grada, 1242. godine, dobiti upravo u Virovatici, Zlatnom

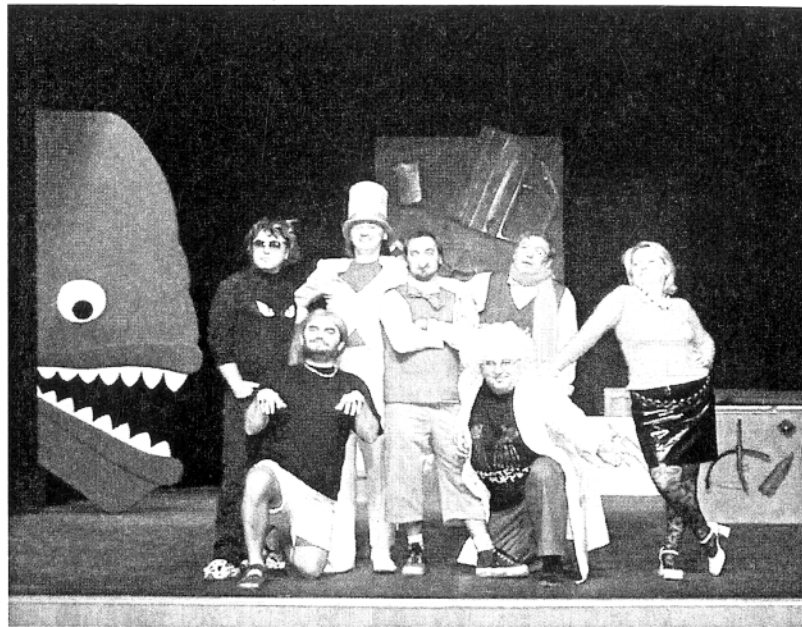
bulom ugarsko-hrvatskoga kralja Bele IV. Kasnije mi je ravnatelj virovitičkog teatra Miran Hajoš priznao da je imao noćne more ona četiri dana Lidrana, strahujući hoće li sve proteći u besprijekornom redu.

No ta je manifestacija školskoga stvaralaštva bila tek uvod u cijeli niz mojih budućih dolazaka u Viroviticu. I ranije sam znao doći pogledati pokoju predstavu, ali sad je to dobilo službenu dimenziju. Kao izbornik dramskog programa Međunarodnog dječjeg festivala u Šibeniku, dužnost mi je bila pogledati sve prijavljene predstave. A virovitički je teatar redovito u sklopu svojih šest godišnjih premijera uvijek imao i predstavu za djecu. Sjećam se da sam se najprije susreo s didaktično tješkobnim njemačkim tekstovima, koje je režirao Damir Mađarić, zatim predstavama u režiji Dražena Ferencine i Ivce Šimića. *Bella, Boss i Bulli*, tekst Volkera Ludwiga, osnivača znamenitog Grips teatra, postavljen je samo godinu dana nakon praižvedbe u Berlinu 1996. godine i ja sam ga sa zadovoljstvom odabrao već na sljedeći MDF 1998. u Šibeniku. Walker Ludwig svojim je tekstovima njegovao specifičan i pomalo opor rukopis dječje dramaturgije u kojima su djeca uvijek ugrožena hladnoćom i nedostatkom ljubavi u okolini koja ih okružuje. Ova drama nastala je nakon duže stanke u njegovom stvaralaštvu, no zadržala je iste osobine svojih junaka, jer *Bella, Boss i Bulli* su djevojčica i dvojica dječčaka iz

različitih socijalnih sredina koje povezuje ulica i škola. Bella živi s majkom koja puno radi i s mukom sastavlja kraj s krajem te nema dovoljno vremena za nju. Bulli živi s ocem koji za njega ne mari, prijeteći mu stalno popravnim domom, a Boss je razmaženi sin bogataša, koji ga, protiv njegove volje, želi poslati u skupi internat. Svijet u kojem odrastaju hladan je, neromantičan, otuđen i katkada surov. Njihovi razgovori i nesporazumi otkrivaju beskrajnu čežnju za ljubavlju, toplinom i nježnim riječima. Nevolje u koje će upasti kao u svim klasičnim bajkama završit će sretno. Mali pomaci dobrote u ponašanju starijih vratit će radost i sreću na lica te usamljene djece. Draško Zidar, Snježana Slavić, Igor Golub, Goran Koši, Blanka Bart i Srećko Berec, glumci virovitičkog ansambla, sjajno su obavili svoj posao, naročito u uloga djece. Kad odrasli igraju djecu, nije lagan i zahvalan zadatak, jer svaka pregrijana gesta može odvesti u karikaturnu teatralnost i poništiti autentičnost zahtjevnog lika. No oni su se tako maštovito prepustili igri i živom tempu čuvajući do kraja vjerodostojnost iskrenog dječjeg svijeta, da nisam imao nikakve dvojbe pozvati tu predstavu u Šibenik.

A tako je bilo i kasnije. Postalo je nemoguće ne izabrati virovitičku predstavu za Međunarodni dječji festival. Publika ih je sa zanimanjem i oduševljenjem pratila, a kritički sudovi pohvalno ocjenjivali. Slijedili su novi naslovi. Opet Mađarić sa svojim karakterističnim izborom iz njemačke dječje dramaturgije, *Tajni prijatelji*, Rudolfa Herfurtnera, sumorna, žestokim emocijama nabijena priča o prijateljstvu u uništenom ratnom djetinjstvu, koja je na poseban način komunicirala s dječjom publikom u gradu čije su ratne rane bile još i te kako svježe.

Zatim je došla meni jako draga predstava *Ofelijino kazalište sjena* Michaela Endea u režiji Ivice Šimića. Sumorne, teške, pomalo depresivne njemačke tekstove zamijenio je jedan dirljive sentimentalnosti s pričom o ostarjeloj gospodici Ofeliji. Provedši cijeli radni vijek kao šaptačica u malom gradskom kazalištu, s njegovom propašću urušio se i njezin život. Bez publike, bez glumaca, bez posla, osamljenoj i tužnoj, Ofeliji je preostao samo kovčeg u koji su se sklonile sjene zaboravljenih predstava. Preostalo joj je da im se pridruži u njihovoj tišini. Koristeći se tehnikom teatra sjena i naglašenom lir-

D. Ferencina, E, MOJ PINOKIO, redatelj D. Ferencina, 2001.

skom dimenzijom glumačke igre, ostvarena je vizualno izuzetno dojmljiva i dramaturški neobično poetična predstava. Gotovo kao besprijekoran satni mehanizam funkcionirali su i svi glumci u toj maštovitoj Šimićevoj realizaciji: Snježana Slavić, Vlasta Golub, Igor Golub, Goran Koši i Antun Vrbenski. Važno je napomenuti i stalnu prisutnost, mogli bismo reći, već gotovo kućnog skladatelja Igora Karlića, čije su glazbene kulise sjajno podcrtavale atmosferu i emotivne naboje svih spomenutih predstava.

A onda je jedna vesela, urnebesno zaigrana i raspevana predstava našla mjesto, ne više u kazalištu, već na otvorenoj sceni pred gradskom vijećnicom. Bio je to 42. po redu MDF, godine 2002., a predstavu je prema slavnom djelu *Pinokio* Carla Collodija adaptirao i režirao Dražen Ferencina. No svijet u koji sad Pinokio želi otići strašno se izmijenio. Ferencina je drvenog lutka odveo u školu u kojoj više nema đaka, u kazalište u kojem su nestali glumci, suočio ga s Liscom i Mačkom koji su od sitnih lopova postali mafijaši. U takvom se svijetu ne može pouzdati ni u svog oca Džepeta, jer to je svijet pokvarenosti, laži i jeftinih zabava. Pa ipak, ka-

ko onda u njemu postati čovjek? To je ono što je ta predstava na duhovit, ironičan i prepun aluzija način pokušala odgovoriti. U završnom se songu, koji su mladi i stari Šibenčani s veseljem otpjevali zajedno s glumcima, na trenutak otvorio prostor nade i pouzdanja u bolji svijet u kojem nije lako biti drvena lutka, a kamoli živo biće. Igrao je gotovo cijeli glumački ansambl: Goran Koši, Mijo Pavelko, Igor Golub, Draško Zidar, Srećko Berrec, Blanka Bart i Antun Vrbenski. Draško Zidar je za ulogu Lisca dobio Nagradu Hrvatskoga glumišta za mušku ulogu u dječjim predstavama te na Naj, Naj, Naj festivalu 2002. uz nagradu za najbolju mušku epizodnu ulogu, nagradu za režiju dobio je i Dražen Ferenčina.

Dvije godine kasnije, 2004., isti je redatelj napravio predstavu koja je bila sušta suprotnost Pinokiju. *Trg ratnika*, tekst suvremenog engleskog pisca Nicka Wooda, Ferenčina je zamislio i režirao u prostoru iza željezne zavjese. Značilo je to zatvoriti gledalište i postaviti stolice na scenu, jer je predstavi zbog njezine komornosti i fizičke blizine s glumcima moglo prisustvovati najviše stotinjak gledatelja. Inzistirao sam na tim uvjetima igranja, jer su minimalizmi i prigušena ekspresivnost glumaca zahtijevali da prostor bez rampe ne bude ničim narušen. Kao i uvijek, vodstvo Međunarodnog dječjeg festivala imalo je sluha i za taj zahtjev kao što je prethodnih godina bez razmišljanja postavilo scenu na igralište u Baldekinu, kako bi se predstava *Č.P.G.A* u režiji Renea Medvešeka odigrala u punom sjaju i brojnoj prisutnosti dječje publike. Woodov tekst, nagrađen jednom od najuglednijih nagrada stvaralaštva za djecu, Braće Grimm, nadahnut je događajima i traumama djece prognanika koji su privremeno boravište našli u Engleskoj. U formi *story-tellinga*, Wood nas upoznaje sa strahovima, čežnjama, osamljenošću i nadom, dvoje djece, brata i sestre, Rivom i Andreom. Reducirana na funkcionalnost neposrednog, ali poetičnog govora, ona istodobno predodčuje i ostale sudionike; oca i majku, djecu u kvartu i susjede te gorke životne priče. Pisana za samo dvoje glumaca, kroz jednostavne i brze promjene, Helena Minić i Goran Koši iskrenom su i emotivnom igrom lišenom patetike iznijeli cijelu predstavu o mržnji i toleranciji koju uzrokuje gubitak voljene osobe. U jednostavnoj scenografiji, svedenoj na crno-bijele paravane koji služe kao

ulazi i izlazi sa scene, dominira samo jedan stol oko kojeg se vrti cijela igra lišena suvišnih rekvizita. Osim što je u Šibeniku primila redom pohvalne ocjene od prisutnih kritičara i sudionika za okruglim stolom, predstava je iste godine proglašena i najboljom na susretu ASSI-TEJ-a u Čakovcu, a Helena Minić i Goran Koši dobili su priznanje za najbolja glumačka ostvarenja.

Ono čime bih mogao okarakterizirati svoje deseto-godišnje sustavno praćenje dječjeg repertoara virovitičkoga kazališta svakako je činjenica da tamo postoji interes i senzibilitet za specifičan, moderan i teatarski provokativan izraz kazališta za djecu i mladež. Traženjem i uprizorenjem tekstova koji na hrabar način otvaraju ozbiljne i traumatične odnose između djece i odraslih, virovitičko kazalište na stanovit način popunjava prazninu koja je kao oblik kazališne poetike gotovo nestala s pozornica nekih hrvatskih profesionalnih dječjih kazališta.

I napokon, kao krunu tog desetljetnog zanimljivog i ugodnog kazališnog druženja, doživio sam uprizorenje vlastitog teksta, *Donadinijeva smrt*, za koji sam već počeo sumnjati da ću ga ikad vidjeti na sceni zbog niza okolnosti koje sam osobno uzrokovao. Napisao sam ga još davne 1982. godine, ali sam ga na sceni imao prilike vidjeti tek 1999., dakle nakon punih sedamnaest godina! Te godine dugog čekanja bile su rezultat moje upornosti, da izbjegnem točniju riječ za tvrdoglavost, no moram ipak krenuti nekim kronološkim redom.

Još u studentskim danima susreo sam se s tekstovima Ulderika Donadinija. Imali su izrazit učinak na moj ukus i estetsko opredjeljenje, u to vrijeme prilično zaraženo elementima književne fantastike. Vjerovao sam kako bi i on vrlo lako ušao u rasadnik Borgesove djece s kojom sam "sedamdesetih" prošloga stoljeća ispisivao "rane radove". Zanesen tom literarnom osobnošću i stilom, neke sam njegove priče kasnije preradio za radio, neke dramatizirao za televiziju, no želja mi je bila da upravo njega iskoristim kao glavno lice vlastite drame. Donadinijev život koji je tragično sagorio u svega 29 godina nudio je obilje nekonvencionalnih i uzbudljivih motiva. U samoj namjeri mučilo me je pitanje forme: kako organizirati dramski materijal koji je trebao biti svojevrsan *hommage* hrvatskom piscu, a izbjeći opas-

nost koju donosi preveliki teret faktografije? Tada mi se neposrednim nadahnućem nametnula njegova drama *Gogoljeva smrt*. Ta scenska groteska u jednom činu, u kojoj se stalno isprepleću nadrealistički i ekspresionistički elementi, postala je inspirativnim modelom za ono što sam htio pisati. On ju je napisao 1921. godine u vrijeme besanih noći punih dima, burnih razgovora i alkoholnih para Kazališne kavane, posvetivši je posljednjim trenucima velikog pisca, Nikolaja Vasiljeviča Gogolja. Dramska okosnica učinila mi se neobično zanimljivom. Gogolja u trenucima duševnog rastrojstva pohode izmišljena lica njegovih drama i romana. Tako se u njegovom domu pojavljuju Čičikov i Hlestakov, zatim Slava koja ga podsjeća na taštinu i napokon Krist, kao savjest pravilno odabranog puta u životu. Tekst je u stvari razgovor Gogolja s vlastitom imaginacijom koji će završiti paljenjem drugog dijela romana *Mrtve duše* i njegovom smrću. A Gogolj je doista u nastupima destruktivne sumnje palio već ispisane stranice svojeg remek-djela i pisao iznova.

Premda su stanovite kritičarske ocjene znale uočiti stilske i jezične nepreciznosti, *Gogoljeva smrt* drži se jednim od najbitnijih Donadinijevih tekstova. Autohton način korištenja simbolističkog i metafizičkog kazališta svrstava je u tijekove ondašnjeg europskog ekspresionističkog izraza. To joj napokon daje pravo da se na specifičan način vrednuje i u sklopu hrvatske dramske riječi. Meni su se stvari o tome kako pisati tu biografsku dramu posve razjasnile. Odlučio sam na isti način koncipirati *Donadinijevu smrt*. Umjesto glavnog junaka Gogolja – Donadini. Baš kao što je on velikom ruskom piscu poslao utvare iz njegovih djela, i ja sam odlučio njemu u posljednjim trenucima života poslati lica njegovih priča i drama: Andriju Petrovića, Jakova Žleba, dr. Aktovića, Dunju... Slijedeći istu dramsku matricu nastojao sam upotrijebiti jednak broj lica koja će propitati život i djelo Ulderika Donadinija. U želji da što više ostanem u ozračju njegove drame, svoju sam pisao s naglašenim akcentima ekspresivnog, nadrealnog i fantazmagoričnog. Nastojao sam da naknadna simbioza tih dviju jednočinki stvori cjelovitu kronologiju različitih, a tako sličnih literarnih smrti. Zato sam kao *conditio sine qua non* njezina postavljanja na scenu tražio integralno ig-

ranje s Donadinijevom dramom. Barem na prazvedbi, tvrdo sam odlučio, želim to vidjeti kao stanovitu "duologiju smrti".

To me je koštalo dugogodišnjeg čekanja. Punih sedamnaest! Od devet mojih napisanih drama, koje su uprizorene više puta u različitim kazalištima, ova je jedina ostala neigrana. Odlučio sam biti strpljiv jer je u međuvremenu bilo nekoliko redateljskih namjera i konkretnih prijedloga da se *Donadinijeva smrt* postavi na scenu, ali ne na način kako sam zamislio. I onda mi se želja nakon toliko godina napokon ispunila. Razgovarajući s ravnateljem Hajošem i redateljem Mađarićem, vidio sam da ih uprizorenje te drame intrigira na isti način kao i mene. I to ne samo u jednom već u dva kazališta. Dogovorena je suradnja s hrvatskim kazalištem u Pečuhu, s time što se virovitičkim glumcima pridružio hrvatsko-mađarski tandem iz Mađarske, Stipan Đurić i Rafael Arčon. Stvorila se tako zanimljiva kombinacija: dva dramska teksta, *Gogoljeva/Donadinijeva smrt*, koje razdvaja gotovo osamdeset godina, a povezuje zajednička opsesivna tema, u produkciji dvaju različitih kazališta iz dviju zemalja. Zar sam bolje mogao poželjeti! Ansambl je velikom energijom i sjajnom igrom realizirao oba komada, kako su to i kritike zabilježile, osobito Draško Zidar u dvojnoj ulozi Gogolja i Donadinija. No i ostali su – Snježana Slavić, Mijo Pavelko, Igor Golub, uz već spomenute goste iz Mađarske Stipana Đurića i Rafaela Arčona – dobili pohvalne ocjene za tu zahtjevnu zadaću transformiranih dramskih likova.

I na kraju, možda bi retorički valjalo upitati kakvim se radom postiže dugotrajnost takvih vrijednosti? Brojnim činjenicama usprkos. Jer sve se to događa izvan neposredne blizine jakih i utjecajnih medija, u prostoru male adaptirane zgrade, s malim ansamblom, malim budžetom, u malom gradu, do kojeg još za sada ne vode velike i glavne ceste! Možda bi za odgovor valjalo upotrijebiti onu znamenitu rečenicu Winstona Churchilla koji kaže da "tajna uspjeha nije u tome da čovjek radi ono što voli, već da voli to što radi".

U slučaju virovitičkoga kazališta i značajne obljetnice njegovog kvalitetnog, kontinuiranog djelovanja, i jedna i druga tvrdnja iz Churchillove rečenice mogle bi zamijeniti mjesto, a da smisao ostane isti.